

Variace jazyka v prostoru

Dva pohledy na studium jazyka

- **Diachronní** pohled – historie, vývoj, geneze, minulost
- **Synchronní** pohled - průřez v čase, jeden okamžik, ahistorický, přítomnost

Vztah jazyka a prostoru

- Více jazyků v jednom prostoru
- Jeden jazyk ve více prostorech

Struktura hodiny:

- Jazyk a dialekt
- Mnohojazyčnost a mnohojazykovost
- Diglosie
- Pidžiny a kreolštiny
- Umělé jazyky

Jazyk a dialekt

- Jaký je rozdíl mezi jazykem a dialektem?
- Původně za **dialekt** označovány podřazené variety jazyka
- D: Sociálně a gramaticky definovaná varianta uznávaného jazyka
- Sociolingvistický vtip:
 - Jaký je rozdíl mezi jazykem a dialektem?
 - Jazyk je dialekt s armádou a diplomatickým sborem.

Dialekt

- jazykové prostředky sdílené lidmi jedné regionální, etnické nebo sociální *skupiny*
- Vždy jde o abstrakci
- Lze jej postavit do protikladu k pojmu ***idiolekt***, který popisuje typické odlišnosti používání jazyka *jedincem*

Dialekty a srozumitelnost

- Jsou-li jednotlivé dialekty navzájem *srozumitelné*, patří do stejného jazyka.
- Téměř každý jazyk, kromě jazyků malých izolovaných skupin, má dialekty
- Problematičnost definice:
 - Nakolik musí být dialekty srozumitelné, aby patřily jednomu jazyku?
 - Čím je srozumitelnost dána?

Areál

- Oblast, v níž dochází ke *kontaktu* mezi různými jazykovými skupinami.
- Tento kontakt často daleko vlivnější než historické kořeny jazyka
- Příklady:
 - balkánský jazykový svaz (sbližování gramatiky při zachování specifického lexika)
 - Hranice a pohraničí

Více jazyků v jednom prostoru – „vertikální“ uspořádání

- **Standard** a non- či **substandard**
- V tomto smyslu u nás vnímán vztah spisovného a nespisovného jazyka
- *Standard* - stylistická či dialektová varieta, jež při veřejném styku nevzbuzuje negativní reakci, má sociální prestiž, vyžadovaná při formálních příležitostech, v médiích atp.

Jazyková situace

- Existuje obecně sdílený předpoklad, že pojem národa se spojuje s určitým *jedním jazykem*, národní kultura je kulturou jednoho jazyka
- Ztotožňování sociopolitické jednotky státu s areálem jednoho jazyka jako mýtus. Spíše opak je pravidlem
- Mnohojazykové národy

Oriya (5)
28,061,313
Oriya-27,586,476
Bhatri-218,073
Proja-118,726
Sambhalpuri-40,519
Relli-14,307
Others-83,212

Punjabi (4)
23,378,744
Punjabi-23,085,063
Bilaspuri/Kahluri-204,140
Bagri-28,852
Bhateali-25,495
Others-35,194

Assamese (1)
13,079,696
Assamese-12,962,721
Others-116,975

Sindhi (1)
2,122,848
Sindhi-1,551,384
Kachchhi-566,199
Others-5,265

Nepali (1)
2,076,645
Nepali-2,075,746
Others-899

Konkani (2)
1,760,607
Konkani-1,723,264
Malwani-24,623
Others-12,720

Manipuri (1)
1,270,216
Manipuri-1,270,038
Others-178

Kashmiri (2)
56,693
Kashmiri-33,845
Siraji-22,398
Others-460

Sanskrit (1)
49,736
Sanskrit-49,733
Others-3

Malayalam (2)
30,377,176
Malayalam-30,325,637
Yerava-17,295
Others-34,244

Kannada (2)
32,753,676
Kannada-32,590,177
Badaga-134,187
Others-29,312

Gujarati (3)
40,673,814
Gujarati-40,335,889
Saurashtri-220,126
Gujrao/Gujjarao-46,339
Others-71,460

Urdu (1)
43,406,932
Urdu-43,358,978
Others-47,954

Tamil (3)
53,006,368
Tamil-52,886,931
Yerukala/Yerukula-63,133
Kaikadi-21,848
Others-34,456

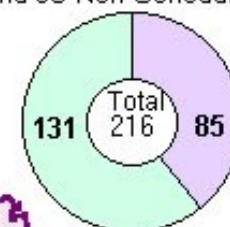
Marathi (1)
62,481,681
Marathi-62,421,442
Others-60,239

Telugu (2)
66,017,615
Telugu-65,900,723
Vadari-104,686
Others-12,206

Bengali (4)
69,595,738
Bengali-66,552,894
Chakma-182,953
Hajong/Hajong-48667
Rajbangsi-34,106
Others-2,777,118

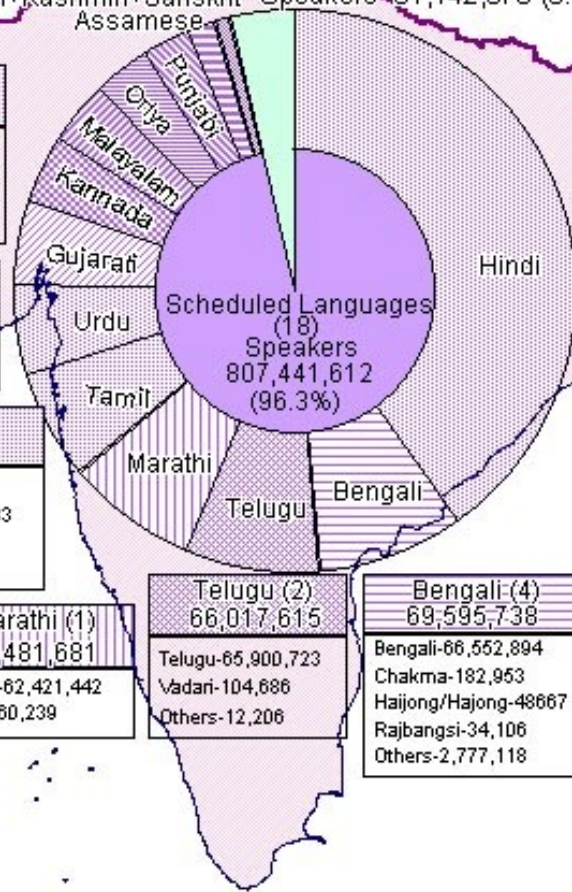
Hindi (48)
337,272,114
Hindi-233,432,285
Bhojpuri-23,102,050
Rajasthani-13,328,581
Chhattisgarhi-10,595,199
Magadhi/Magahi-10,566,842
Maithili-7,766,597
Marwari-4,673,276
Malvi-2,970,103
Pahari-2,179,832
Mewari-2,114,622
Lamari/Lambadi-2,054,537
Garhwali-1,872,578
Kumauni-1,717,191
Bundeli/Bundelkhandi-1,657,473
Sadari/Sadri-1,569,066
Nimadi-1,420,051

No. of Mother tongues with more than 10,000 speakers included in the 18 Scheduled and 96 Non-Scheduled Languages

INDIA
Scheduled Languages with Mother tongues included under them 1991

Sindhi+Nepali+Konkani+ Manipuri+Kashmiri+Sanskrit Assamese
Non-scheduled Languages (96) Speakers-31,142,376 (3.7%)

Bagheli/Baghelkhandi-1,387,160
Harguti-1,235,252
Khortha/Khotta-1,049,655
Surguja-1,045,455
Dhundhari-965,006
Banjari-887,632
Nagpuriya-777,738
Bagri Rajasthani-593,730
Kangri-487,999
Awadhi-481,316
Mandeali-440,421
Surjapuri-370,558
Haryanvi-362,476
Kumali Thar-236,856
Pawari/Powari-213,874
Kulvi-152,442
Panchpargania-151,599
Sugali-113,491
Mewati-102,916
Jaunsari-96,995
Brij Bhasha-85,230
Lodhi-68,145
Laria-64,903
Chambeali-63,408
Churahi-45,107
Sondwari-37,958
Bhammauri/Gaddi-18,919
Simrauri-18,280
Pangwali-14,780
Khairani-14,307
Labani-13,722
Sanori-11,537
Others-4,642,964

Note:

Figures for Kashmiri are partial. Manipuri includes Meithei. Nepali includes Gorkhali.

Mother tongues with less than 10,000 speakers included in a language are grouped under the category of 'Others'.

Source: Census of India 1991.

N.H.Ragi

Central Institute of Indian Languages

Blízkost, jazyka a kultura

- Vzájemná srozumitelnost jazyků nutně neznamená etnickou či kulturní blízkost
- Stejně tak nesrozumitelnost neznamená kulturní odlišnost
- Mnoho společností užívá více dorozumívacích jazyků

Mnohojazyčnost

- Širší definice: schopnost používat dvou a více jazyků. Variantou je např. bilingvismus (trilingvismus...)
- Užší definice: schopnost používat dvou *mateřštin*, tzn. každý z rodičů hovoří jiným jazykem

Multilingualismus: mnohojazykovost / mnohojazyčnost

- Societální = mnohojazykovost
 - Švýcarsko
 - Kanada
 - zmíněná Indie
- Individuální = mnohojazyčnost

Stabilita multilingualismu

- V některých společnostech je MJ normou, obecně se však soudí, že je spíše jevem přechodným a asymetrickým.
- V „moderním světě“ často souvisí s migrací a jeho mizení se začleňováním migrantů do hostitelské společnosti
- Některé jazyky / jazykové komunity vzdorují lépe než jiné

Kolik existuje jazyků?

- <http://www.ethnologue.com/>

Diglosie

- Kde nejde o multijazykové a multinárodní společnosti, ani o společnosti malé a pevně integrované, s jedním ustaveným jazykem, často vzniká situace zvaná **diglosie**
- Typ societálního biligualismu (dvojazykovosti)
- Koexistence dvou úzce spojených jazyků, jednoho s vyšší (H) a druhého s nižší prestiží (L).
- H – vysoká formalizace, užití v literatuře, právu, administrativě, náboženství
- L – neformální, hovorová forma

- Příklady:
 - Švýcarsko: *Hochdeutsch* / *Schwytzertütsch*
 - Arabština: jazyk koránu / lokální varianty
 - Řečtina: *Katharevousa* / *Dhimotiky*
- Někdy se jedná i o vztah dvou nepříbuzných (nesrozumitelných) jazyků – tzv. rozšířená diglosie
 - Sanskrt / Kannadština
 - Alsasko: Francouzština / Alsasština

Jaká je situace u nás?

- Můžeme u nás mluvit o diglosii?
- Jaké dva jazyky k sobě vztáhnout?
- Spisovná čeština a obecná čeština

Code switching – přepínání kódů

- Stejně jako v případě mnohojazyčnosti, tak i u diglosie při komunikaci často dochází k „přepínání“ z jednoho jazyka do druhého
- Hranice mezi těmito jazyky nebývá přísně vymezena
- K přepnutí může dojít i v rámci jedné promluvy, uprostřed věty

PIDŽINY a KREOLŠTINY

- **Pidžiny** – gramaticky i lexikálně omezené jazyky, vznikající většinou z potřeby dorozumění se mezi dvěma vzájemně nesrozumitelnými jazyky
- **Kreolštiny** – původně pidžiny, které se staly rodným jazykem skupiny lidí.

Zkoumání pidžinů a kreolštin, nadšení lingvistů

- P a K mohou významně přispět k pochopení vzniku jazyka
- D. Bickerton: na příkladu P a K možno sledovat přímý vztah mezi fylogenezí a ontogenezí jazyka
- Tzv. „bioprogram“ – vztah mezi P/K a ranným osvojováním jazyka
- P a K „mají stejný význam jako Galapágy pro Darwina“ (dle Hagége 1998: 38)
- Jazyk v surové podobě

Pidžin

- Pidgin – v angličtině původně „obchod“
- Vzniká většinou z potřeby obchodní komunikace
- Není ničím rodným jazykem
- Většinou z jednoho jazyka přebírá slovní zásobu, z druhého gramatiku

Kreolština

- Ze slova „kreol“ – osoba pocházející (narozená a vyrostlá) v tropické kolonii
- Vznik - jestliže pidžin expanduje mimo své původní funkce a stává se prvním jazykem společenství, pak se stává kreolštinou – proces *depidžinizace*
- Nízká prestiž
- **Superstrát** – jazyk zakládající kreolštinu, tj. Angličtina, Portugalština, Francouzština atd.
- **Substrát** – původní jazyk postupně se rozpouštějící v superstrátu

„Lingua franca“

- Má stejnou funkci jako pidžin – výběr třetího jazyka pro dorozumívání
- Původ v dobách křížových výprav. Jazyk užívaný „Franky“, křižáky – italština s příměsí turečtiny, perštiny, řečtiny, francouzštiny a arabštiny.
- LF v užším pojetí byla portugalská verze LF, užívaná námořníky mezi 14. a 20. stoletím. Vždy obohacená o lokální lexikum. Tato „pokažená“ portugalština se postupně mísí s angličtinou
- Lingua franca / diplomatický jazyk

Struktura pidžinů a kreolštin:

- Omezený slovník
- Zjednodušená gramatika (nemá rod, plurál, shodu)
- Místo času používá často vid
- Minimum redundance, maximální jednoduchost

Hlavní skupiny

- Rozdělení na základě historických, geografických a lingvistických faktorů:
- **Atlantická** (Karibik a západní Afrika) – produkt obchodu s otroky
- **Pacifická** (UK, západoindiční imigranti) – mluvčí jako levné pracovní síly, kolonialismus

Počet mluvčích

- Nejvíce v Karibiku a západní Africe: 6 milionů
- Jižní Afrika: 3 miliony

Původ

- Monogeneze, polygeneze
- Definice negací:
 - Nejde o minimální lingvistická univerza
 - Nevyvívely se paralelně
 - Nejde o udržení původní jazyka Afriky
 - Patrně neexistoval jeden původní jazyk (Sabir)
- Pravděpodobně ano:
 - Původ v „baby talk“ a „mluvě cizinců“

Obecně o syntaktických a sémantických charakteristikách

- Existence tří opozic:
 2. Opozice mezi dvěma časy (předchozí a nepředchozí)
 3. Opozice mezi dvěma způsoby (reálným a nereálným)
 4. Dvěma vidy (bodovým a nebodovým)

Některé gramatické rysy

- Absence spony (nulová spona), tj. slovesa „být“. („pikinini sik“, Tok Pisin)
- Stejná slova pro vlastnění a existenci
- Preverbální negace
- Minimum skloňování
- Specifická iterace a intenzifikace
- SVO

Tři tendence K a P

- K **úspornosti** – omezený počet hlásek, typů slabik, časů
- K **analytičnosti** – transparentní sdružování lexikálních jednotek
- K vysoké **motivovanosti** – vyvážení analytičnosti a úspornosti slovní zásoby. Sklon k opisnosti.

Vztah pidžinů a kreolštin

- Kreolština vzniká z pidžinu v procesu depidžinizace.
- Kontinuum kreolštiny, od žargonu, přes pidžin ke kreolštině
- Poslední možná fáze: *dekreolizace*
 - Kreolština se pozvolna začíná proměňovat ve svůj superstrát
- Relexifikace
- Na počátku kreolštiny nemusí stát pidžin
- Ne z každého pidžinu vzniká kreolština

Tři typy kreolizace

Type 1

jargon

creole
e.g. West Indian
English Creole

Type 2

jargon

stabilized pidgin

creole
e.g. Torres Straits
Creole

Type 3

jargon

stabilized pidgin

expanded pidgin

creole
e.g. New Guinea Tok
Pisin

FIG. 6.2. Three types of creolization

Několik příkladů:

- Arabské kreolštiny
 - Nubi
 - Juba Arabic
 - Babalia Creole Arabic
- Holandské kreolštiny
 - Berbice Dutch Creole, Skepi, Dutch Creole
- Anglické kreolštiny
 - Singlish
 - Bislama

- Gullah
- Havajská kreolská angličtina
- Kreyol
- Krio
- Kriol
- Miskito
- Pitkern
- Sranan Tongo
- Tok Pisin
- Kreolština Torresovy úžiny

- Německé

- Unserdeutsch

- Portugalské

- Srílanská portugalská kreolština

- Kreolština ze São Tomé a Príncipe
- Annobonnese
- Macanese
- Kristang
- Papiamentu
- Španělské
 - Chavacano
 - Palenquero
 - Yanito
- *A další*

Na závěr ke kreolštinám

- Primitivnost? Ve skutečnosti jsou to jazyky **bohaté na dominantní rysy**
- Není dobré podlehnout prostým úvahám o „původu“ a „čistotě“ kreolštin a pidginů jako primitivních forem. Významnou úlohu při jejich vývoji vždy hrál **sociokulturní kontext**.

Umělé jazyky

- Základní dělení:
 - apriorní / aposteriorní
- Skupiny:
 - Mezinárodní pomocné jazyky
 - Logické jazyky
 - Fiktivní jazyky